

TEOLOŠKO-FILOZOFSKO RAZMATRANJE FENOMENA NOVE MISLI

Haris Islamčević

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu, BiH

Ovaj rad sadrži teološko-filozofsko razmatranje fenomena *nove misli*. Naime, *nova misao* je fenomen koji je u Bosni i Hercegovini, ali i u zemljama naše bliže regije, poprilično nepoznat, a samim time i nedovoljno istražen. Autor je ponudio opširan prikaz *nove misli*, što podrazumijeva prikaz društvenopovijesnoga, religijskoga kao i kulturološkoga konteksta koji su pogodovali nastanku učenja *nove misli*. Posebno je naglašen zapadnoevropski i američki religijski kontekst, budući da je unutar njega nastala *nova misao*. Fenomen *nove misli* protežira ulogu čovjekovih misli u realiziranju punoga potencijala ljudskoga života te insistira na tome da stanje čovjekovih misli direktno utječe na profiliranje kvaliteta njegovog života.

Ključne riječi: *nova misao, novo doba (New age), uloga čovjekovih misli, religija novoga doba, duhovni potencijal*

Uvod

Suvremeni čovjek je suočen sa mnogobrojnim izazovima i dilemama. Utjecaj aktualnoga življenja, a prije svega prihvatanje konzumerske svijesti koja je obilježena agresivnim materijalizmom, vidljivi su u svim segmentima čovjekovoga života. O tome je moguće govoriti iz nekoliko pozicija, no sa islamskoteološkog aspekta jedna od najvažnijih, ako ne i najvažnija temeljna posljedica takvoga života, očituje se u slabljenju tradicionalnih religijskih obrazaca, u krizi religioznosti te u zanemarivanju tradicionalne religijske prakse.

Srž bivstvovanja suvremenog čovjeka manifestira se kroz permanentnu, nekontroliranu i nezasitnu borbu za postizanje što većeg bogatstva i društvenoga utjecaja, putem čega ostvaruje snažnije pozicioniranje u društvu. Po svojoj prirodi čovjek nastoji razvijati svoj društveni utjecaj, što i povijest bilježi, ali za razliku od nekadašnjega, današnji čovjek koristi sve moguće raspoložive resurse i tehničko-tehnološka dostignuća kako bi svoj društveni položaj što više povećao i dodatno učvrstio. U toj nemilosrdnoj borbi, lišenoj svakoga osjećaja za duhovno, čovjek se udaljava od primarnih osobina i vrijednosti koje su mu kao božija blagodat darovane. U odnosu prema duhovnosti čovjeka, poseban, negativan utjecaj predstavlja čovjekova prenaplašena želja za postizanjem što većeg bogatstva. Neće se pogriješiti kod konstatacije da je duhovnost današnjega čovjeka u znatnome „materijalizirana”, u smislu da suvremeni čovjek nastoji svoju duhovnost nadomjestiti materijalnim dobrima. Kao posljedica njegovih aktivnosti u cilju uvećavanja svog bogatstva, primjećuje se kako je savremeni čovjek u potrazi za novim „lajt” oblicima duhovnosti, putem kojih nastoji nadomjestiti nedostatak one istinske – primordijalne duhovnosti za kojom permanentno traga. Spomenuti oblici tzv. „instant duhovnosti” čovjeku će biti ponuđeni kroz razvoj *novoga doba* (*New age*) koje je posljedica gubljenja čovjekove tradicionalne i autentične duhovnosti.

U našem radu donosimo teološko-filozofsko razmatranje fenomena *nove misli*. To podrazumijeva da ćemo obraditi njezina vremensko-povijesna ishodišta, njezino učenje, pri čemu posebno želimo naglasiti zapadnoevropsko-američki religijski kontekst, budući da je unutar njega nastala *nova misao*, što po sebi nužno podrazumijeva makar osnovno tretiranje mnogobrojnih važnih pitanja, poput: krize autoriteta, individualne religioznosti i sličnoga.

Fenomen nove misli

Zapadnoevropski kontekst nove misli (kriza autoriteta i tradicionalne religioznosti)

Povijesno ishodište fenomena *nove misli*, kao što ćemo vidjeti, pronalazimo u XIX stoljeću. U tom periodu dogodile su se važne društvene i kulturne promjene, prije svega mislimo na industrijsku revoluciju koja će izvršiti ogroman utjecaj na razvoj urbanih sredina, što je uzrokovalo značajne migracije stanovništva i osnivanje, a kasnije i brzo širenje, urbanih sredina. Promjenom mjesta boravka i raskidom s okruženjem u kojem je čovjek rođen i gdje je stekao prvo religijsko iskustvo, dolazi do prekida intenzivnijeg religijskoga sentimenta, te se čovjek susreće sa novim izazovima, usamljen i udaljen od okruženja u kom se dotad nalazio. Kroz proces adaptacije na nove okolnosti, a prije svega mislimo na kulturnu i socijalnu adaptaciju, čovjeka bi trebalo da

vodi određena religijska zajednica, kojoj spomenuta adaptacija treba da bude jedna od ključnih zadaća. Imajući u vidu da uslijed promjena u kulturi, crkve i vjerske zajednice nisu mogle „pratiti” nove izazove, te promjene će otvoriti prostor novim interpretacijama religije, što će navesti čovjeka da započne sa samostalnom potragom za određenom vrstom asistencije i vođstva. Tu svojevrsnu promjenu i osjećanje otuđenosti čovjeka novi religijski pokreti, sekte i neodogme, u nekim slučajevima zloupotrijebit će na način da će jednostavnim, tradicionalnim, religijskim rječnikom iskazati poruke svojega učenja. Posljedice djelovanja novih religijskih pokreta, prije svega, utjecat će na slabljenje tradicionalnoga autoriteta. Naime, pozicionirajući čovjekovo iskustvo kao temeljni izvor njegove spoznaje, otvorit će prostor protagonistima *nove misli* da ono čovjekovo iskustvo, koje neće biti naslonjeno na tradicionalne religijske obrasce niti vezivano za izvor spoznaje tradicionalne religioznosti, uvrste među temeljne odrednice svojega učenja. Tako će se suvremenome čovjeku ponuditi nova paradigma duhovnoga obrasca koji će se temeljiti isključivo na čovjekovim mislima i njegovome iskustvu, i koja će insistirati na tome da isključivo „stanje” njegovih misli i stečeno iskustvo utječe na profiliranje kvaliteta njegovoga života. Pored toga, odsustvo „podrške” crkve i vjerskih zajednica, odnosno nemogućnost zadovoljenja duhovnih potreba, o čemu smo maločas govorili, rezultirat će pojavom skepticizma prema tradicionalnim religijskim institucijama, a potom i prema tradicionalnoj religioznosti, što će navesti suvremenoga čovjeka da svoj identitet definira prema vlastitome izboru vrijednosti i moralno-etičkome kodeksu (Giddens 1991).

U sociološkome smislu, autoritet (Vidović 2006) predstavlja priznati ili nametnuti ugled neke osobe ili institucije. Utjecaj autoriteta je moguć isključivo u uslovima tako razvijenog stepena društvenih odnosa u kojemu postoji konsenzus o pitanju univerzalnih i moralnih vrijednosti i normi koje određuju kriterij priznavanja autoriteta. Razvojem pozitivističke znanosti, počevši od moderne znanstvene revolucije, promjene u kulturi i Bejkonove izjave *Scientia Potentia est* („Znanje je moć”) (Liesmann 2009), preko prosvjetiteljstva, sve više se naglašava uloga razuma, shvaćenog kao spontani i prirodni izvor znanja, čime dolazi do slabljenja utjecaja tradicionalnoga autoriteta koji je dotad predstavljao ultimativni izvor znanja, a koji će se, pod utjecajem pozitivističke filozofije, predstavljati kao kočničar znanstvenog, tehnološkog, kulturnog i općeg napretka. Pod novonastalim okolnostima, znanstveni i tehnički progres, kao rezultat znanstvene revolucije, doveo je u pitanje relevantnost religijskog autoriteta koji se relativizira i nadomješta strogo diskurzivnom spoznajom.¹ Svojevrsni rascjep koji će nastati između

1 O krizi modernog svijeta uslijed koje će doći i do slabljenja tradicionalnog religijskog autoriteta, vidjeti: Guénon 2001: poglavlja V i VII.

čovjeka i njegove normativno-konfesionalne religioznosti prouzročit će nastanak novih obrazaca, danas prisutnih unutar fenomena *nju ejdža* (*New age*) i *nove misli*. Njihovi autori će navedeni rascjep upotrijebiti u nastojanju da se približe duhovno „opustošenom” čovjeku, nudeći mu perspektivu i rješenje unutar učenja koje su i sami razvili iz življenja krize tradicionalne religioznosti. Pojava individualizma pogodovat će slabljenju tradicionalnog autoriteta, jer će utemeljiti religijski fenomen isključivo na vlastitome svjedočenju vjerskih uvjerenja, što će prouzročiti postupno napuštanje ili odvajanje religioznog čovjeka od njegove tradicionalne konfesionalne religioznosti.¹ To će izazvati signifikantnu promjenu religioznosti koja se manifestira kroz dvostruku redukciju: metafizičku i društvenu, te uslijed koje će, posljedično, doći do krize institucionalne religioznosti (Silajdžić 2004), a samim time i krize tradicionalnog, religijskoga autoriteta. Metafizička redukcija se manifestuje na takav način da religioznost „gubi” svoju metafizičku dimenziju, odnosno da se porijeklo religioznosti više ne veže za dragoga Boga. Uporedo s metafizičkom, dolazi i do društvene redukcije religioznosti u smislu da se u pitanje dovodi njena opća društvena i kulturna relevantnost. Preciznije, religioznost se shvaća isključivo kao jedan od mnogobrojnih kulturoloških obrazaca (npr. poput umjetnosti, sporta...), čiju ocjenu relevantnosti donosi svaki čovjek za sebe. Posljedice krize tradicionalnoga, religijskog, autoriteta najviše će se manifestirati udaljavanjem suvremenog čovjeka od tradicionalne religioznosti i religijskih institucija te potragom za novim oblicima religioznosti kojima će ispuniti svoju potrebu za duhovnošću. Na širenje fenomena *nove misli*, čiji je fokus na vrednovanju individualnog religijskoga iskustva, značajan utjecaj ima i kriza (religijskog) identiteta. Stoga, da bismo predstavili i razumjeli utjecaj krize (religijskog) identiteta na samo religijsko iskustvo savremenog čovjeka, prije svega je potrebno odrediti značenje identiteta. Naime, u svome izvornome značenju, identitet (Kovačec 2003: 36) jeste odnos po kome je neko ili nešto prepoznatljivo, odnosno jednako sebi. Na temelju identiteta, pored prepoznatljivosti nekoga/nečega, izuzetno teško je ponuditi konačnu definiciju identiteta, ali je moguće uspostaviti njegovo povijesno ishodište (nastanak), i na taj način utvrditi njegov vremenski kontinuitet (Cassin 2003: 477). Kada je riječ o religijskome iden-

1 Ovdje smatramo potrebnim naglasiti da novija istraživanja religioznosti u Republici Hrvatskoj ukazuju na to da su, pored zastupljene tradicionalne religioznosti, prisutni novi oblici religioznosti koji se mogu podvesti pod a) individualnu i privatiziranu religioznost, te b) oblik difuzne religioznosti. U objašnjenju istraživanja, autorka naglašava da su navedeni oblici religioznosti nastali kao posljedica procesa individualizacije, čiji razvoj je nastavljen kroz kontekst sekularizacije i modernizacije (vidjeti: Marinović Jerolimov 2004: 303–338). Posljedica individualne religioznosti prouzročit će izostanak vrijednosnoga sustava koji se temelji na kršćanskim temeljima (tj. tradicionalnoj religioznosti) te razgradnju kolektivnog oblika religioznosti (vidjeti: Artić 2008: 92–93).

titetu¹, on pretpostavlja pripadnost određenom religijskom sustavu. Smatramo da je, iz perspektive islamske teologije, izuzetno važno znanstveno pristupiti istraživanjima i tako, tim putem, doći do uzročnika koji prouzroče krizu religijskog identiteta, čije se najveće refleksije manifestiraju kroz zanemarivanje obredoslovne dimenzije, odnosno tradicionalne religijske prakse, naročito kod mlađe populacije.² Utjecaj modernog znanstveno-tehnološkoga napretka na suvremenog čovjeka, u smislu čovjekovog odvajanja od svoga religijskog (tradicionalnog) identiteta, očigledan je i neupitan. Naime, pozitivistička teorija, pozicionirajući diskurzivni razum i empiriju na prvo mjesto u procesu čovjekove spoznaje svijeta, odvojila ga je od prirode i samoga Boga. Spomenuti smjer u filozofiji i teoriji znanosti nastoji ponuditi novu filozofiju svijeta, njegovog nastanka i razvoja, naglašavajući determiniranost prirode i njezinih procesa, negirajući krajnji teleolos svijeta.³

Pod utjecajem pozitivističkog znanstvenoga i tehničko-tehnološkoga napretka, čovjek se oslobađa „starih” teoloških obrazaca, osjećanja za dragoga Boga, pa se upravo uslijed tog duhovnoga i intelektualnog vakuuma javljaju

-
- 1 O religijskim dimenzijama identiteta, pored radova prof. Silajdžića, preporučujemo i rad Krunoslava Nikodema (2004: 257–285).
 - 2 Začetnik istraživanja krize religijskog identiteta iz perspektive muslimanske teologije, sa našeg područja, jeste uvaženi prof. Adnan Silajdžić, redovni profesor Fakulteta islamskih nauka, i već spomenuto djelo *Kriza religijskog identiteta u današnjem svijetu*. Kao jedan u nizu produkata istraživanja prof. Silajdžića jeste i naš magistarski rad koji smo odbranili na Fakultetu islamskih nauka 26. februara 2015. godine. Cijenimo važnim naglasiti da polazište prof. Silajdžića u kritici novih religijskih pokreta, i općenito nove religioznosti, jeste teološko, međutim, pristup, i sama obrada, jeste iz perspektiva sociologije te kulturne antropologije. Poređenja radi, ovdje ćemo spomenuti da rezultati provedenih socio-religijskih istraživanja nad adolescentima u susjednoj Republici Hrvatskoj također potvrđuju da kod mladih preovladava objektivna ili vanjska pripadnost, koja se ogleda u isključivo deklarativnome smislu (verbalnome svjedočenju pripadnosti – *deklarativna religioznost*), dok se kod većine mladih bilježi trend zanemarivanja religijske prakse. Konkretno, u navedenom istraživanju iz 1998, koje je obuhvatilo 904 srednjoškolca u Zagrebu, 88,6 odsto se smatra katolicima, od kojih se 43 odsto izjasnilo da vjeruje i prakticira vjeru, te da 32 odsto ispitanika redovno ide na misu (Mandarić 2000: 218). Kroz navedeno istraživanje, petina anketiranih srednjoškolaca smatra da vjerovanje u Boga i vjerovanje sa Crkvom ne čini osnovni obrazac kršćanskog ponašanja, dok je mali broj (14,5 odsto) zagrebačkih adolescenata saglasan s tvrdnjom da je kršćanin obavezan da se pokorava crkvenim odredbama (isto: 117, 122).
 - 3 Jedno od prvih dijela koja govore o prirodi, na osnovu principa filozofskog materijalizma, uz to negirajući postojanje Boga ili nečeg sličnog, jeste djelo francuskog barona Pola Henrija Ditriha Holbaha (Paul Henri Thiry d'Holbach), koji je autor traktata „Sustav prirode” (fr. *Système de la Nature ou Des Loix du Monde Physique et du Monde Moral*, 1770), u kojem nudi grubi naturalistički svjetopogled. U njemu se kritički osvrće na Crkvu označavajući je najvećim kočničarem društvenoga napretka. Holbah kroz ovo djelo eksplicitno negira jestvo, tj. „egzistenciju” Boga, te ističe da je vjerovanje u Boga (više biće) produkt straha, nedovoljnog razumijevanja, te antropomorfizma.

alternativni religijski pravci koji postojeću prazninu nastoje nadomjestiti svojim učenjima. Osim religijskoga aspekta, koji jeste primaran, svoje aktivnosti u populariziranju svojega učenja, novi religijski pokreti koriste kulturu i iskaz svojega učenja kroz razne kulturološke obrasce. Naime, koristeći se mnogim mogućnostima koje u sebi sadrži moderna kultura, ali i pristupačnosti velikom broju današnjih ljudi, autori novih religijskih pokreta svoja učenja prezentiraju prije svega kroz film i medije, ali i diskretno, kroz dvosmislene poruke na reklamama osnovnih životnih potreba (hrane, pića i sl.). Naglašavajući već ovaj aspekt, smatramo važnim napomenuti pojavu konzumerizma, ali ne tek kao pukoga fenomena koji označava poremećaj kompulzivnoga kupovanja¹, nego kao specifične ideologije koja snažno nagrizava tradicionalne oblike religioznosti. Naime, konzumerizam će suvremenome čovjeku ponuditi, kazali bismo, prije svega mogućnost naizgled skoro neograničenoga izbora u svim aspektima života, drugim riječima, a ne samo izbora tržišnih proizvoda već i različitih religijskih učenja i vrijednosti, pri tome implicitno ga oslobađajući svake metafizičke vjernosti i odgovornosti. Stoga će novi religiozni pokreti prepoznati tu važnu karakteristiku koju profilira konzumerizam, te će uvrstiti u svoju „duhovnu” ponudu različite sadržaje, primamljive modernome čovjeku (vidjeti: Jukić 1988).

Iako je najučestaliji oblik širenja *nove misli* – internet, a posebno interaktivna platforma Jutjub (*Youtube*), na širenje *nove misli* znantno utječe i pisana riječ koja se manifestira kroz knjige s naslovima koji otkrivaju izuzetno aktuelne i za mlade generacije primamljive teme, poput slijedećih naslova: *Tajna vrata do uspjeha* (Shinn 2016), *Učenje o brzom bogaćenju* (Wattles 2007), *Učenje o uspjehu* (Ray 2003), *Tajna* (Byrne 2006) i slično.

Nastanak i učenje *nove misli*

Danas smo u prilici u svakodnevnome životu čuti ili upotrijebiti pridjev „nov” (engl. *new*), vezujući ga za osnovne forme odnošenja prema suvremenim oblicima kulture ili civilizacijskih vrijednosti, poput: odjeće, auta, kuće, radnoga mjesta i sličnog. Naprosto, današnjemu čovjeku se prirodnim čini da sve što je atribuirano sa *novo* bez promišljanja prihvati i da se s time poistovjeti. Pored navedenih kulturoloških i civilizacijskih vrijednosti u kojima se snažno primjećuje pridjev „nov”, u kontekstu našega rada potrebno je skrenuti pažnju na njegovu prisutnost u religijskome diskursu u kojemu označava nove oblike religioznosti koje se današnjemu čovjeku prezentiraju kao adekvatna zamjena za tradicionalnu religioznost.

¹ O društvenome, privredno-političkome i antropološkome aspektu konzumerizma, vidjeti: Žakman-Ban i Špehar Fikuš 2016: 38–66; Čolić 2013. A o konzumerizmu kao ideologiji, vidjeti: Hromadžić 2008.

Kao što je već ranije naglašeno, slabljenje tradicionalne religioznosti i proces njezine individualizacije pogodovali su razvijanju takvoga konteksta koji će omogućiti nastanak postmoderne kulture, a koja će, profilirana upravo kroz krizu religioznosti, biti dobra osnova za nastanak *nju ejdža*. Fenomenu *nju ejdž* teško je dati precizno određenje. Moglo bi se kazati da je riječ o konceptualno sasvim novoj ideologiji, o novom načinu i stilu života koji nastoji postati svjetonazor današnjemu čovjeku i, u konačnici, oblikovati ga i kao takav postati njegov osnovni identitet. S obzirom na to da jedna od temeljnih karakteristika *nju ejdža* jeste neograničena „lutajuća“ forma duhovnosti, koja svoju snagu crpe iz kontinuiranih transformacija koje doživljava, *nju ejdž* se može shvatiti kao svojevrsna nova religiozna svijest, imajući u vidu to da nudi sasvim novu paradigmu u razumijevanju svijeta i njegove koncepcije (Nikić 2001: 373). Povijesno gledano, *nju ejdž* je nastao početkom sedamdesetih godina XX stoljeća, a već deset godina kasnije postaje zajednički nazivnik za skup različitih vjerovanja i djelovanja¹ čija suština se manifestira i u različitim alternativnim metodama liječenja. Ta liječenja bazirana su na praksi uspostavljanja veze sa „inteligentnim“ bićem, koje u svojoj osnovi predstavlja vezu osobe sa njezinim nematerijalnim duhovnim „izvorom“ od kojega prima poruke, a do kojeg se dolazi kroz različita duhovna učenja – *čaneling* (*channeling*) (Newport 1998: 154) te različite oblike vježbi realiziranja onoga što se naziva „pozitivnim mišljenjem“.

Svoj izvorni naziv *nju ejdž* pronalazi u teozofskim krugovima kao i u kultovima vezanim za „vanzemaljske civilizacije“ i NLO. Iako je prvobitno zamišljen kao samostalan pokret koji bi ponudio nove mogućnosti efikasnijeg izlječenja, kasnije je promoviran u globalnu, planetarnu ideju čiji je cilj promocija sasvim novoga obrasca razumijevanja svijeta i života u njemu. Ta paradigma je u koheziji sa uvriježenim tradicionalnim religijskim svjetonazorima (npr. isključivanje višnjega Boga kao Tvorca svijeta i čovjeka, smisla svijeta kao mjesta realizacije čovjekove zadaće – emaneta spoznaje i vjerovanja u dragoga Boga...) i zbog toga najčešće kritike upućene na „učenje“ ovoga pokreta dolaze upravo iz tradicionalnih, religijskih krugova.² Na popularnost i široku prisutnost učenja *nju ejdža* utjecalo je više faktora. Za naš kontekst smatramo posebno važnim izdvojiti slijedeće:

- 1 Smatramo uputnim naglasiti da važan izvor informacija o fenomenu *nju ejdža* i razumijevanju naravi ovoga fenomena predstavlja knjiga *Religija i religije u Americi* autorice Katrin L. Albaniz koju su 2004. u izdanju Ambasade SAD u Bosni i Hercegovini na bosanski jezik preveli profesori Rešid Hafizović i Enes Karić. Opširnije o *nju ejdžu* vidjeti u: Albanese, Catherine L. (2012), *America: Religions and Religion*, Wadsworth, Boston, Cengage Learning, 5th edition, 237–272.
- 2 Značajnu analizu *nju ejdža* iz perspektive religijskih znanosti ponudio je Kristof Bošinger (Christoph Bochinger) (1994) u svom djelu *New Age und moderne Religion: Religionswissenschaftliche Analysen*.

1. *Finansijska stabilnost pripadnika nju ejdža*. Moguće je, naime, prepoznati dvije vrste sljedbenika *nju ejdža*: svakodnevni vjernici, koji dolaze iz svih društvenih grupa, te pripadnici različitih kultova karakteriziranih znatnom materijalnom osnovicom koji svoje bogatstvo upravo koriste za promoviranje ideja *nju ejdža* ali i za širenje vlastitoga utjecaja unutar njega.
2. *Promocija nove misli kroz kulturu, film, medije, umjetnost*.¹
3. Kao što je već rečeno, *nemogućnost pronalaska samorealizacije i smisla života unutar postojećih religijskih obrazaca* te iz toga izvedena ozbiljna kriza religijskoga identiteta.
4. *Radoznalnost, znatiželja i primamljivost* za osobe avanturističkog duha.²

No, osim doktrinarnoga aspekta, ritualna dimenzija je veoma važan segment koji je zastupljen u učenju *nju ejdža*. Ritualni u *nju ejdžu* proizvod su uvjerenja da tijelo, duša i um čine jednu holističku, neraskidivu cjelinu i da se prema tome ne mogu odvojeno tretirati. Za razliku od islama, prema čijem učenju čovjek sa svojim holističkim identitetom (duhovnim, duševnim, intelektualnim i fizičkim) za cilj ima zadaću da ostvari emanet (ulogu) božijeg namjesnika na Zemlji koji mu je povjeren, a koji je moguće realizirati dosezanjem punine svijesti o odgovornosti pred Bogom, kojoj nesumnjivo, kao vrsta uslova, prethodi služenja u obredima, praksa *nju ejdža* između osta-

1 Dovoljno će biti spomenuti planetarno popularno filmsko ostvarenje *Avatar* iz 2009. čiji budžet je iznosio nevjerovatnih 237.000.000 američkih dolara, a koji protežira ideju *nju ejdža*.

2 Papinsko vijeće je prezentiralo odgovore biskupskih konferencija o fenomenu širenja sekta i pokreta diljem svijeta, gdje su ponudili i sljedeće razloge: traganje za pripadnošću (osjećaj za zajednicu), traganje za odgovorima, traganje za cjelovitošću („holism“), traganje za kulturnim identitetom, potreba za priznanjem i osobitošću, traganje za transcendencijom, potreba za duhovnim vođstvom, potreba za vizijom, za novim svijetom, potreba za sudjelovanjem i angažmanom. O navedenoj temi iz perspektive kršćanske teologije pisao je prof. Mijo Nikić u knjizi *Slika Boga u vjerskim sljedbama i novim religijskim pokretima* (2010), u poglavlju „New age“. O utjecaju *nju ejdža* na savremenu kulturu, ali i na samo vrjednovanje ovog fenomena iz perspektive savremene kršćanske teologije, pogledati djelo: *Isus Krist – donositelj vode žive*, u izdanju Papinskog vijeća za kulturu i Papinskog vijeća za međureligijski dijalog (2003). Navedeno djelo nudi kršćansko promišljanje o *nju ejdžu*. Nakon općeg predstavljanja duhovnosti *nju ejdža*, čitaocima se nudi prikaz vjerovanja i učenja *nju ejdža* uz poređenje sa kršćanskim učenjem o Bogu, Isusu, Svetom duhu, čovjeku, svijetu, budućnosti, te ostalim važnim pojmovima. Smatramo da bi Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini trebalo ozbiljnije da se pozabavi fenomenom *nju ejdža*, te da kroz pažljivo osmišljene sadržaje ponudi odgovore na izazove koji se nalaze pred muslimanima u Bosni i Hercegovini. Naša saznanja ukazuju na to da Zajednica nije posvetila dovoljno pažnje ovom fenomenu, koji ima snažan utjecaj na vjerovanje muslimana te, posljedično, i na rad same Islamske zajednice.

loga (negiranja važnosti čovjekove fizičke komponente, nedostatka objašnjenja šta je duša, u smislu njezine i ovozemaljske i nebeske egzistencije, uvođenja nove „komponente” čovjeka poput astralnog tijela, aure i sl.) kod jednog dijela pobornika je motivirana i velikom zaradom. Spomenute rituale, nastale na temelju učenja *nju ejdža*, moguće je svesti na tri krucijalna aspekta: zdravlje, tajanstvenu komunikaciju (povezanost) čovjeka sa njegovim nematerijalnim duhovnim izvorom i proricanje sudbine (Hanegraaff 2005: 856).

U konačnosti, autori *nju ejdža* će iskoristiti „plodno tlo” koje su pronašli kod modernog čovjeka za širenje ideja svojega učenja, što će naposljetku implicirati pojavu sustavnih, cjelovitih rituala čiji je cilj potpuno ozdravljenje. Naime, navedeno „plodno tlo” prouzrokovala je već spominjana kriza religioznosti modernog čovjeka, koja će ga odvlačiti od njegove tradicionalne religioznosti, te će se time otvoriti mogućnost razvoja mnogobrojnih alternativnih oblika religioznosti pa tako i učenja *nju ejdža*.

Pitanje bolesti i ozdravljenja jedna je od čestih tema koja se problematizira unutar *nju ejdža*, što nimalo ne čudi imajući u vidu pažnju koju svaka osoba posvećuje svome zdravlju. Za razliku od konvencionalne medicine, iscjelitelji *nju ejdža* insistiraju na univerzalnim principima zdravlja, pri tome više naglašavajući način („kako”) nego sadržaj („šta”) mišljenja (vidjeti: Colemon 2001¹; Mosley 2006). Na taj način, vrlo diskretno, vrši se snažan utjecaj na kognitivne procese unutar čovjeka, što će rezultirati uspostavljanjem povjerenja između ljudi i iscjelitelja, čime se, kao jedna od posljedica, otvara mogućnost da duhovne vođe zloupotrijebe povjerenja svojih sljedbenika. Fokusirajući se na samu narav procesa liječenja, nju je moguće izložiti kroz četiri temeljne karakteristike.

Prva karakteristika se manifestira u vjerovanju da je *energija sastavni dio svakog čovjeka*, koja je po svome određenju neuništiva, a uslijed nepoznavanja prirode navedenog uvjerenja duhovni terapeuti će je iskoristiti u samome procesu liječenja. Spomenuti odnos, prema našem mišljenju, može dovesti do obrasca ponašanja utemeljenog na određenoj vrsti, uslovno kazano, zloupotrebe odnosno manipulacije, što će u konačnosti prouzročiti krizu koja će ozbiljno oslabiti *nju ejdž*, a rezultirati pojavom *nekt ejdža* („sljedeće ere”).

Druga karakteristika naravi procesa izlječenja manifestira se kroz „ *cjelovitu integraciju*” putem povezivanja (*channeling*) osobe (vidjeti: Klimo 1998) – medija sa nematerijalnim, duhovnim „izvorom” od kojega prima poruke ili učenja. Naime, protagonisti *nju ejdža* smatraju kako tijelo predstavlja reflektnu holističnu cjelinu, a spoj koji se ostvaruje putem navedene integracije

1 Ovo djelo donosi ličnu priču opisujući univerzalne principe liječenja.

doprinosi čovjekovom izlječenju. *Čaneling* predstavlja povezanost filozofijskih i teologijskih učenja, kao i obrazaca sinkretizma koji je raširen na Zapadu u prošleme stoljeću. *Čaneling* u našem vremenu zapravo označava jedan moderni oblik spiritizma. U kontekstu povezivanja, značajnu ulogu ima i način kreiranja vlastite realnosti, jer ukoliko je čovjek opterećen osjećanjem krivnje i straha, njegov život i svijet u kojem živi bit će ispunjeni strahom i tamom. S druge strane, ukoliko čovjek unese svoju teomorfnost u svijet, bit će ispunjen ljepotom i čudima (Hanegraaff 2005: 857). Dakle, za uspješno uspostavljanje veze sa svojim nematerijalnim duhovnim „izvorom”, a samim tim i izlječenjem, čovjek naprosto treba da optimistično doživljava svijet jer se tim putem „aktivira” njegova teomorfnost koja prouzročuje životnu sreću i radost.

Treća karakteristika koja odražava narav navedenog procesa jeste *liječenje duše preko liječenja tijela*. Imajući u vidu to da tijelo i duša čine dvije kompaktne ali povezane cjeline svakoga čovjeka, „liječnici” *nju ejdža* čovjekovoj duši pristupaju putem ljudskog tijela, odnosno putem misli, što ćemo vidjeti kasnije kada budemo izdvojeno objašnjavali fenomen *nove misli*.¹

I konačno, **četvrta karakteristika** se temelji na uvjerenju da čovjekovo tijelo posjeduje skrivenu anatomiju unutar koje je aura pozicionirana kao njegov ogrtač tijela što omogućava stjecanje uvida u cjelokupno zdravstveno stanje.² Aura kao čovjekov „omotač” omogućuje čovjekovu komunikaciju s drugim energijama i njihovu međusobnu razmjenu, a prilikom čovjekovog oboljevanja ona biva istanjena na dijelovima oboljeloga energetskeg polja. Stoga aura predstavlja „duhovnu platformu” putem koje čovjek može prepoznati da li je bolestan ili nije – pa na temelju toga spoznati svoje zdravstveno stanje (vidjeti: Brennan 1997).

Savremeni čovjek se nalazi pred mnogim životnim izazovima i problemima, čija ishodišta, u znatnome, proizlaze iz krize duhovnosti, te je stoga

1 Učenje islama, ali i sami tekst *Kurana*, ne podržava posve dihotomiju duša – tijelo, odnosno ne pruža podršku, kako naglašava Fazlur Rahman, vrsti učenja radikalnoga dualizma duh – tijelo, koji je prisutan u učenju kršćanstva, hinduizma, ali i u grčkoj filozofiji. Svoju tvrdnju Fazlur Rahman potkrepljuje argumentom kako niti na jednome mjestu u časnome *Kuranu* nije moguće pronaći stavak koji kazuje da je čovjek stvoren isključivo od dvije odvojene, a kamoli dvije isključujuće stvari (tijela i duše). Kuranski tekst opisuje stanja, aspekte ili stremljenja ljudske osobnosti kroz riječ *nafs* (prevođena kao „duša”, iako označava „jastvo/sopstvo”, odnosno jednostavnije kazano – „osobu”) navodeći stanja npr.: „zadovoljne duše” (*an-nafsu-l-muṭma’innah*), „samokoreće ili samopreispitivajuće duše” (*an-nafsu-l-lawwāmah*). Vidjeti: Rahman 2011: 53. Ebu Hamid el-Gazali u svome najpoznatijem djelu *Oživljavanje vjerskih znanosti* objašnjava četiri duhovna kvaliteta koja posjeduje svaki čovjek, a riječ je o srcu (*qalb*), duhu (*ruh*), duši (*nafs*) i razumu (*aql*). Vidjeti: el-Gazali 2004: 11–16.

2 Opširnije o povijesti i razvoju ritualnih praksi u *nju ejdžu*, vidjeti u: Sutcliffe, Steven J. (2003), *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices*, London, New York, Routledge.

preduvjet mogućnosti ozbiljnog i autentičnog suočenja sa životnim nedaćama – uspostavljanje koordinacije između čovjekovog fizičkog, emocionalnog i duhovnog aspekta življenja. Unutar *nju ejdža* moguće je identificirati nekoliko pravaca koji nude rješenja za uspostavu harmonije između spomenutih aspekata čovjekovog života, kao što su npr. reiki (Stein 1995), „terapijski dodir” (Macrae 1988), joga (Farhi 2000) i slično.

U nastojanju da što jasnije predstavimo narav *nju ejdža*, smatramo uputnim navesti primjer moderne astrologije¹ koja unutar *nju ejdža* zadobiva novu, psihološku interpretaciju u smislu da postaje sredstvo za unutrašnju, duhovnu promjenu, te je, u tom smislu, potrebno ukazati na preobrazbu koju je doživjela pod utjecajem *nju ejdža*. Autori moderne ezoterije izmijenili su razumijevanje odnosa čovjeka prema Bogu, te su ponudili novo značenje odnosa: Bog–svijet–čovjek. Kao posljedicu novouspostavljenih relacija Bog–svijet–čovjek, *nju ejdž* će svojim sljedbenicima ponuditi signifikantan samorefleksivni diskurs koji će svakome čovjeku omogućiti, ponaosob, da shvati nedostatke u svome životu i da tako rješenje za životne neuspjehe pronade u potencijalu koji se nalazi unutar njega samoga, bez pozivanja na izvor svake snage i promjene koji je sâm dragi Bog (*lā ḥawla wa lā quwwa illā bi Allāh*). Drugim riječima, tradicionalne religije, također, naučavaju da je čovjek u mogućnosti i obavezi liječiti se od raznih nedaća i bolesti. Međutim, postoji suštinska razlika – u tradicionalnim religijama (konkretno u islamu) dragi Bog je *aš-Šāfi* – onaj koji liječi². Nasuprot tome, protagonisti *nju ejdža* smatraju da se lijek nalazi unutar svakoga čovjeka, odnosno da putem određenih metoda i radnji čovjek može doći do samoizlječenja, pristupom koji je posebno zastupljen u *novoj misli*.

Prvobitna filozofija *nju ejdža* o stvaranju globalnog jedinstva i umrežavanja u posljednjih nekoliko decenija zadobila je značajne promjene. Osnovna namjera bila je stvaranje jedinstvene globalne mreže putem koje bi bilo moguće ostvariti dominaciju i utjecaj na mišljenja ljudi, a poslije i dominaciju te manipulaciju cjelokupnim svjetskim procesima. S obzirom na to da je takav svjetopogled doživio svoj očiti krah, učitelji *nju ejdža* redefinirali su suštinu svog učenja i težište aktivnosti preusmjerili k pojedincu. Tako *nju ejdž* zadobiva novi oblik, sada kao „sljedeća era” (*nekt ejdž*), u kojoj je glavni životni cilj doseganje vlastite sreće, dakle pojedinaca, a ne više cijele zajednice. Sve to kroz postizanje višeg stanja svijesti i samospoznaje koji su, u praksi,

1 Više o samome nastanku i povijesnoj genezi astrologije, vidjeti: Champion, Nicholas (1982), *An Introduction to the History of Astrology*, ISCWA, London; Tester, S. Jim (1987), *A History of Western Astrology*, Woodbridge, The Boydell Press.

2 „[...] i kada obolim, On me liječi” (*Kuran* 26: 80). I biblijski pravorijek upućuje na Boga kao Onoga koji će izliječiti čovjeka: „[...] ni tuge ni jauka ni boli više neće biti. Sve što je prije bilo nestalo je” (Otkrivenje 21: 4).

uslijed korištenja mnogobrojnih istraživanja, preparata i specifične prehrane, nerijetko dostupni isključivo imućnim ljudima (Nikić 2001: 382). Dakle, s teološkog aspekta, *nju ejdž* kao posljedica sasvim specifičnih religijskih, društvenih, kulturnih, političkih i drugih uslova u kojima se razvijao, u potpunosti je kompatibilan procesu razbijanja kolektiviteta i zajedništva, za razliku od tradicionalnih religija, npr. islama, gdje je izuzetno naglašena važnost kolektiviteta i zajednice, gdje kroz kolektivitet (*džemat*) čak i obredoslovni segmenti imaju mnogo veću vrijednost, imajući u vidu društvenu dimenziju koju u sebi sadrže. No, ne treba zaboraviti da je u svome povijesnome smislu i sama interpretacija islama doživjela mnogobrojne pa i suštinske promjene budući da i na muslimanske učenjake i obične vjernike, kao i na sve druge ljude, u jednakoj mjeri utječu opće društvene promjene, pa samim time i muslimanske vjerske institucije prolaze duboku krizu relevantnosti i identiteta. No, na prethodno opisani način, *nju ejdž* će dodatno doprinijeti razvoju društva u kojem će akcenat biti na čovjeku kao individui, koji neće umnogome zavisiti od društva i od njegovih institucija. Tim putem će protagonisti *nju ejdža* na modernog čovjeka ostvariti znatno veći utjecaj.¹ A jedan od načina putem kojeg će biti posebno profiliran značaj, ali i uloga čovjekove individualnosti, sadržan je u učenju *nove misli*.

Kako je cilj ovoga rada i cjelovitije sagledavanje fenomena *nove misli*, u nastavku ćemo predstaviti njegovo ishodište kao i temeljne ideje koje zastupaju protagonisti ovoga učenja. *Nova misao* (*New thought*) jeste fenomen koji je u Bosni i Hercegovini, ali i u zemljama naše bliže regije, poprilično nepoznat, a samim time i neistražen. U znanstveno-stručnoj literaturi oslovljava se na više načina: mentalna znanost, božanstvena znanost, duhovna znanost, religijska znanost, znanost o egzistenciji, Kuća istine, i sl. Na osnovu radova koji obrađuju taj fenomen zaključuje se da je nastao krajem XVIII i početkom XIX stoljeća i to na prostorima Sjedinjenih Američkih Država (Doniger 2006: 808). Definiciju *nove misli* među prvima su ponudili članovi Bostonskog kluba metafizičara (Branden 1963: 9), a sâm fenomen temelji se na specifičnim religijskim i metafizičkim pretpostavkama. Poteškoće u nastojanju da se on precizno odredi posljedica su različitih pogleda na život te spominjanih sinkretističkih elemenata koji po svojoj naravi ne dozvoljavaju uvođenje jasne distinkcije. Aktualizaciji i rasprostranjenosti *nove misli* umnogome su dopri-

1 U tom kontekstu, bilo bi značajno istražiti i sam fenomen društvenih mreža i njihov utjecaj na stvaranje individualističke svijesti. Naime, pojavom popularnih društvenih mreža Fejsbuk, Tviter, Instagram, svjedočimo nestajanju „žive riječi“, te se komunikacija znatno preusmjerila na socijalne mreže. Potom, u to treba uključiti objavljivanje raznih multimedijalnih sadržaja, vlastitih slika (popularnih „selfija“) ponajprije, čime se na neprimjetan način potiče individualnost, narcizam i drugi elementi karakteristični za postmoderni mentalitet, a koji su integrirani u učenje *nju ejdža*. Vidjeti: Barry 2001: 227–252.

nijeli nosioci te ideje, koju prezentiraju, prije svega, kroz svoja predavanja, potom kroz stručne članke i knjige. Većina sljedbenika *nove misli* sebe smatra pripadnicima objavljene religije – kršćanstva, iako postoje mnoge polemike o njihovoj pripadnosti Crkvi ujedinjenja, odnosno Crkvi božanske znanosti. Ovaj fenomen, kroz sve svoje varijacije, protežira važnost misli kao mentalnoga procesa, predstavljajući ih temeljnim faktorom ostvarivanja čovjekovoga života. Cjelokupni doživljaj svijeta jeste doslovno refleksija čovjekovih misli i, posljedično tome, uzročnik čovjekovih nedaća, problema u fizičkom i duhovnom smislu, jesu čovjekove negativne misli. Put do promjene nalazi se u načinu i sposobnosti kontroliranja i adekvatnog usmjerenja vlastitih misli i upravo je to razlog da se protagonisti ovoga fenomena fokusiraju na razvoj samopotencijala koji započinje uspostavom ispravne percepcije stvarnosti – tj. pozitivnim svjetonazorom. Važno je naglasiti da se fenomenu *nove misli* ovdje pristupa kroz prizmu zapadnoevropske i američke ezoterijske tradicije, imajući na umu utjecaj spomenutih tradicija na razvoj ovoga fenomena.

Fenomen *nove misli* javlja se kao suvremena i adekvatna zamjena sada već rezidualnim oblicima hipnotizma. Sublimiranjem učenja koja su zastupljena u fenomenu *nove misli*, moguće je prepoznati nekoliko temeljnih uvjerenja:

- a) „Viša inteligencija” – vječna, univerzalna i vrhovna je sila. Pored izraza *viša inteligencija*, kroz literaturu koja zastupa ideju *nove misli* može se pronaći i izraz „Bog”. Protagonisti naglašavaju da je Bog immanentan čovjekovoj svetoj prirodi, preciznije, da svaki čovjek u sebi nosi snagu božanstva koju treba iskoristiti u procesu izliječenja svojih misli, samim time i svojega tijela. Imajući navedeno na umu, važno je naglasiti da je „Bog” koji je zastupljen u *novoj misli* zapravo neobjavljeni i neimenovani „božanski entitet” i da je kao takav prisutan u svakome čovjeku. Iako se koriste oba pojma, zaključili smo da se pojam *viša inteligencija* upotrebljava prilikom objašnjavanja samoga fenomena, dok se pojam *Bog* više upotrebljava u kontekstu odnosa učenja prema čovjeku. Smatramo da je ovakav postupak brižljivo odabran jer su prilikom upotrebe pojmova iz objavljenih religijskih tradicija mnogo veće mogućnosti da će tradicionalni vjernici izraziti svoje simpatije prema predstavljenom učenju te u konačnici postati sljedbenici učenja *nove misli*. Predstavljanje božanstva kao neobjavljene i neimenovane zbilje bitna je karakteristika nove religioznosti uopće.
- b) S obzirom na to da „Bog” boravi u svakome čovjeku ponaosob, svi ljudi su duhovna bića koja prolaze ovozemaljsko, materijalno iskustvo. Kroz svoje ovozemaljsko iskustvo čovjek se susreće sa raznim

nedaćama i problemima, a uzrok svih nedaća nalazi se u čovjekovom pogrešnom mišljenju. Put izlječenja pretpostavlja usmjerenje čovjekovih misli u pozitivnom smjeru, a navedeni proces je moguće realizirati aktivacijom teomorfности, koju, kako je prethodno objašnjeno, svaki čovjek nosi u sebi.

- c) Najviši duhovni princip jeste ljubiti (voljeti) jedni druge, bezuvjetno, što je nužno i manifestirati i to kroz specifičan proces obrazovanja te praksu međusobnog duhovnoga liječenja. Navedene procese će iskoristiti protagonisti *nove misli* te će svoje seanse, predavanja i stručnu literaturu (u kojoj nude rješenja za fizičko i duhovno iscjeljenje) nerijetko skupo naplaćivati. Također, kroz takvo „obrazovanje” svojih pristalica, duhovni učitelji mogu manipulativno i sugestivno djelovati i tako učvrstiti njihovo uvjerenje u uspjeh koji će pronaći kroz slijeđenje učenja koje propagiraju.
- d) Produhovljeni kosmos djeluje u skladu s duhovnim zakonima – ako se s njima čovjek pravilno uskladi i ostvari svjestan kontakt s kreativnom inteligencijom iznutra, može postići sreću i ispunjenje. Kao što smo već spomenuli, kroz *novu misao* se nastoji čovjek osloboditi od bilo kojeg vanjskoga utjecaja te osloniti na sebe i svoj potencijal. Putem svojega duhovnoga potencijala, čovjek je u mogućnosti dosegnuti mentalna stanja koja će prenijeti u svakodnevni život, koja kao takva postaju svakodnevna rutina/iskustvo (Doninger 2006).

Kako bismo razumjeli povode nastanka ovoga fenomena, smatramo neophodnim odgovoriti na dva važna pitanja, a to su: koje su društvene prilike prethodile nastanku *nove misli* i koja je uloga mesmerizma i spiritizma u njenom razvoju. Kao što je već ranije napomenuto, *nova misao* se naslanja na tradiciju modernog evropskoga ezoterizma. Odgovor na drugo pitanje će rasvijetliti značaj i ulogu *nove misli* u razvoju paradigme međusobnoga povezivanja (holističnosti) moderne evropske ezoterije, moderne znanosti i teologije. Stoga, sublimirajući oba postavljena pitanja, radi jasnijega razumijevanja predmetnog fenomena potrebno je iznijeti kratki prikaz nastanka mesmerizma, koji će uz spiritizam stvoriti klimu koja će pogodovati razvoju ideje *nove misli*. Krenut ćemo redom.

Društveno-povijesne, religijske i kulturološke prilike u drugoj polovini XIX stoljeća, kao i promjena u odnosima između religije i znanosti (što će proizvesti stvaranje nove paradigme u razumijevanju međusobnog odnosa), kako ističe Samir Beglerović (2018: 81), najupečatljivije se manifestira kroz lik i djelo Franca Antona Mesmera (vidjeti: Prinz 1994: 209–211). Naime, Mesmer je smatrao da organska i anorganska tijela međusobno utječu jedna na druga. Taj međusobni utjecaj se realizira putem fluiduma, supstance koja

prožima svu živu i neživu tvar i putem čijeg utjecaja se čovjekovi nervi dovede u stanje ravnoteže. Njegovo učenje pretpostavlja postojanje ekstenzivne, univerzalne i sveprožimajuće sile, koja omogućava interakciju između svih tijela unutar kosmosa. Mesmer, nadalje, smatra da nesmetano kretanje fluida kroz čovjekovo tijelo odražava normalno stanje čovjeka. Uslijed različitih intertjelesnih razloga moguće je da tijelo postavi različite blokade unutar sebe, što će spriječiti kretanje fluida i dovesti čovjeka do stanja bolesti. Stoga je cilj ljekara da svojom intervencijom ukloni navedene blokade kako bi čovjek ozdravio (isto). Otkriće postojanja zakonitosti u čovjekovome tijelu koje korespondiraju magnetu s mogućnošću utjecaja na druge ljude Mesmer će osloviti kao animalni magnetizam. Međutim, analizirajući cjelokupni tretman izlječenja i samu filozofiju i sustav liječenja kao i način odvijanja procesa liječenja te reakciju samog pacijenta, sa sigurnošću se može kazati da animalni magnetizam predstavlja egzemplar ezoterijsko-okultnog obreda. Mesmerovo učenje je važno jer je ono ostavilo značajan utjecaj na razvoj krugova slobodne masonerije, posebno onog dijela koji je njegovao i razvijao ezoterijsko učenje i okultnu praksu (Beglerović 2018: 83).¹

Drugi faktor koji će doprinijeti razvoju *nove misli* jeste pojava spiritizma. Njegovi začeci se vežu za događaj sa sestrama Foks 1848. godine. Nakon useljenja u kuću porodice Foks u Hajdsvilu, dogodili su se određeni, na osnovu predaje svjedoka – natprirodni fenomeni. Tada su sestre Ketrin i Margaret čule kucanje u podrumu porodične kuće, u kojem će kasnije biti pronađena neka mrtva osoba. Navedeni događaj je protumačen kao pokušaj uspostavljanja komunikacije duha osobe s drugoga svijeta. Kasnije će njihova starija sestra An Lia Anderhil organizirati niz sesija na kojima će ostvariti vezu sa umrlim osobama. Taj način komunikacije ostao je skoro nepromijenjen kod današnjih spiritualista. Nit koja povezuje spiritizam sa evropskom ezoterijskom tradicijom nalazi se upravo u mesmerizmu koji ga kontekstualizira u navedeni tradicijski sistem.

U kontekstu ovoga rada, smatramo da je važno naglasiti specifičnu formu koju je spiritizam zadobio u Francuskoj. Naime, *nova misao* kao fenomen u sebi nosi ideju oslobođenja od svih ograničenja kao i stvaranja prividne „nezavisnosti”. Francuski ezoterici su ovaj fenomen (u)temeljili na učenju duhova do kojeg se dolazilo putem „magnetiziranih” pacijenata. Imajući u vidu da ova doktrina, između ostalog, počiva na konceptu razumijevanja „vlastitoga” Boga, kako smo prethodno objasnili, smatramo je važnim faktorom u kontekstualizaciji *nove misli* unutar moderne evropske tradicije. Sa

1 Opširnije o mesmerizmu pogledati i: Goodrick-Clarke, Nicholas (2008), *The Western Esoteric Tradition: A Historical Introduction*, New York, Oxford University Press; Partridge, Christopher (2015), *The Occult Word*, New York, Routledge, 188–194.

svojom doktrinom, *nova misao* predstavlja svojevrsnu sintezu koja povezuje modernu znanost sa teologijom i modernom evropskom ezoterijskom tradicijom, proizvodeći novu paradigmu u razumijevanju odnosa između profanog i sakralnog. Unutar vjerujućeg sistema zapadne ezoterijske tradicije uključene su duhovne i mistične forme koje su porijeklom iz kršćanstva, kao i iz drugih mističnih, teoloških sistema koji se ne mogu ubrojati u polje prirodne filozofije (Shackelford 2018: 174), za razliku od srednjovjekovne teologije koja je prvobitno bila suprotstavljena posebno prirodnim znanostima, da bi kasnije došlo do njihovoga međusobnog dijaloga.¹ Zanimljivo je da znatan broj kritičara smatra da je Imanuel Kant među prvima ponudio način njihovog pomirenja i svojevrsni novi *modus vivendi* (Senković 2007: 358). Iako znanost i religija imaju svoja specifična područja djelovanja, kao i metode, postoje i područja u kojima se susreću i dodiruju.

Na razočaranost u tradicionalne religijske oblike, kao i na aktualnost i zanimanje ljudi za ezoteričke oblike duhovnosti (i vjerovanje u njihovu učinkovitost), predstavnici *nove misli* logično će se nadovezati te iskoristiti da unutar svog „vjerujućeg” sistema ucijepi potrebe čovjeka te mu na jednostavan način ponude sveukupni sadržaj pomoću kojeg će zadovoljiti sve svoje duhovne potrebe. I tako, kroz proces izlječenja čovjek će sebi osigurati kako tjelesni tako i finansijski napredak. Na taj način, *nova misao* suvremene čovjeku nudi svojevrsni, kazali bismo, „holistički medikament” koji će zadovoljiti sve njegove potrebe, nadanja, i dati odgovore u traganju za smislom vlastitoga postojanja.

Tokom XIX stoljeća, značajan utjecaj na razvoj *nove misli* imali su filozofski pravci romantizam i idealizam, a za jednog od utemeljitelja *nove misli* smatra se američki iscjeljitelj Finijes Kvimbi (1802–1866) (Pickren & Rutherford 2010: 79; García Álvarez 2015: 135–154). Sistem vjerovanja koji je razvio temelji se na ideji da bolest nastaje u čovjekovome umu te da je bolest posljedica pogrešnoga razmišljanja i da je čovjekov um otvoren za božiju mudrost koja je u stanju da iscijeli svaku bolest. Kvimbi je, nakon što se na „čudan” način izliječio od tuberkuloze, svoje zanimanje usmjerio k istraživanju hipnoze. Nakon što mu je ustanovljena tuberkuloza, Kvimbi je započeo ekspe-

1 Stav islama prema nauci krajnje je transparentan, i kazali bismo sinergičan. Islam kao životni stil i *Weltanschauung* posebno naglašava važnost čitanja u ime Boga. Kao što je poznato, prve riječi posljednje božije Objave mogu se predstaviti kao svojevrsni *znanstveni* *zov*. Kuriozitet je da se poglavlje „al-Alaq”, koje sačinjavaju i prve riječi objave, završava porukom da se Gospodaru na sedždu padne. Muslimanski mislioci, tumačeći navedena dva pravorijeka, ističu da je spoznaja dragog Boga najjednostavnija upravo kroz (prirodnu) znanost, imajući u vidu da se ona bavi proučavanjem prirode i manifestacije života u njoj. A prema učenju islama, kako ističe prof. Hafizović, dragi Bog se manifestira podjednako na stranicama nebeske knjige, prirode i povijesti (Hafizović 1996: 137).

rimentalno da vrši istraživanja kako se izliječiti. Prvobitno je zaključio da čovjekova intenzivna uzbuđenja periodično ublažavaju bol, što će ga dodatno zainteresirati za istraživanje utjecaja uma na čovjekovo tijelo. Pored toga, njegovo interesovanje za hipnozu podstakla su predavanja francuskoga mesmera Šarla Poajena koja je održao po dolasku u Belfast 1836. godine. Dvije godine kasnije, Kvimbi je ponovo prisustvovao Poajenovim predavanjima, gdje je direktno postavljao pitanja o prirodi i utjecaju životinjskoga magnetizma. Njegovu hipnotizersku predispoziciju prepoznao je Poajen, te će Kvimbi u periodu 1838–1840. godine biti u Poajenovoj pratnji prilikom njegovoga obilaska Nove Engleske (Fuller 1982: 120). Nakon što je završio sa učenjem hipnotizma kod Poajena, stečeno znanje i iskustvo rezultiralo je Kvimbijevim koncipiranjem nove metode „mentalnoga iscjeljivanja”, te je u Portlandu (SAD) otvorio ordinaciju u kojoj je liječio ljude i gdje je, prema dostupnim podacima, tretirao preko 12.000 ljudi (Pintar & Lynn 2008: 68).

Svoje „liječničke” aktivnosti opisao je riječima da je svaka bolest rezultat lažnoga mišljenja o sebi ili o svome životu (u smislu nemogućnosti izlječenja), kao i da se lijek nalazi u pronalasku istine i u saopćavanju istine „boleсноj” osobi, jer istina o mogućnosti izlječenja je uvijek lijek. Istina o kojoj Kvimbi govori jeste čovjekova spremnost da svoje misli usmjeri prema onome čemu teži, u ovom slučaju k izlječenju. Naravno, svojim pacijentima Kvimbi je pristupao krajnje oprezno i, uz snažnu dozu placebo efekata, ostvarivao je uspjeh u svojim seansama. Prvobitnu tezu o direktnom utjecaju čovjekovih misli na drugog čovjeka zamijenio je idejom o umnom i duhovnom iscjeljivanju (Amao 2014: 23–40). Imajući u vidu ogroman potencijal čovjekovih misli i njihovu važnost u razumijevanju fenomena koji istražujemo, smatramo važnim skrenuti pažnju na odnos između čovjekovoga mišljenja i tijela te njihovoga međusobnog utjecaja. Misao je pokretač čovjekovoga tijela, jer da bi tijelo učinilo nešto, potrebno je prije toga da dobije impulse iz mozga, odnosno da čovjek svojom misaonom naredbom „naloži” aktivnost organima koji su zaduženi za pokretanje tijela. Imajući u vidu da je čovjek izuzetno sugestivno biće, uz pomoć placebo efekta moguće je djelovanje jednog čovjeka na drugog. Kvimbijevo shvatanje da je bolest isključivo posljedica loših misli omogućilo mu je da svojim pacijentima pristupa razgovorom i uvjeravanjem o stvarnom uzročniku njihovih bolesti. U konačnici, on će smatrati da ljudski duh može direktno utjecati na um drugog čovjeka, bez izgovorene ijedne riječi – da je temelj ove duhovne aktivnosti ono božansko u čovjeku.

Čvorna tačka njegovoga učenja jeste spoznaja da u čovjeku postoji dio duše koji nije bolestan i koji je povezan s „Bogom”, na „božiju sliku i priliku”, u smislu da u sebi nosi teomorfnost, koji je, opet, čovjeka stvorio s ciljem da bude slobodan i zdrav, a ne bolestan. Nadalje, uslijed simptoma i efekata

zasnovanih na pogrešnoj percepciji čovjekovih osjećanja te pogrešne interpretacije osjetila kroz sudove utemeljene na pojavnosti, smatra da je bolest posljedica čovjekovoga pogrešnoga razmišljanja. I povratak na „zdravi dio duše”, koji nikad ne može oboljeti, jeste način aktiviranja čovjeka u službovanje Bogu u onome što mu je On namijenio. Na temelju vlastitoga iskustva, iz kojega je zaključio da se uzrok svih bolesti nalazi u pogrešnome mišljenju, Finijes Kvimbi je utemeljio teoriju da je um – materija te da sve ljudsko znanje počiva na mišljenju, koje Kvimbi naziva „svijetom duhovne materije” koja obuhvata sve što dolazi kroz osjetila. Kao primjer možemo navesti osobu koja nije u stanju da održi predavanje s mjesta koje je pozicionirano na nivo viši od onoga na kojem se nalaze slušaoci, uobražavajući da se boji visine, mada u drugim životnim situacijama ne pati od akrofobije. Uzrok njezove „bolesti” nije visina, nego trema od javnoga nastupa. On je, dakle, svoj sud donio na osnovu pogrešne interpretacije svojih osjetila.¹

Po svome utjecaju na razvoj *nove misli* smatramo iznimno važnim osvrnuti se i na rad Vilijema Vokera Atiksona.² Nakon doživljenog finansijskoga kolapsa, Atikson je počeo tragati za načinima iscjeljenja te je u ideji *nove misli* pronašao smisao života. Praktičnom realizacijom ideja *nove misli* zadio je mentalno i potpuno ozdravljenje, zabilježivši ponovni uspjeh i na finansijskome planu. Ostvareni rezultati su Atiksona podstakli da napiše nekoliko članaka koji će tematizirati fenomen *nove misli*, koju je ispočetka nazivao mentalnom znanošću (*mental science*). Zahvaljujući Čarlsu Filmoru³,

- 1 Za više o biografiji i prikazu cjelokupnoga učenja, te radi uvida u najznačajnija Kvimbijeva djela, pogledajte specijaliziranu elektronsku biblioteku *nove misli* na adresi: <http://www.newthoughtlibrary.com/quimbyPhineas/> (pristupljeno: 4. 11. 2019).
- 2 Vilijem Voker Atikson rođen je 5. decembra 1862. godine u gradu Baltimoru, savezna država Merilend. U braku je bio sa Margaret Foster Blek iz Beverlija s kojom je imao dvoje djece. Bogatstvo koje je stekao kao advokat prouzročilo mu je stres i tjelesno-zdravstvene probleme. Zbog pogrešnoga upravljanja svojim finansijama Atikson je doživio fizički, psihički, a u konačnosti i finansijski slom. Značajnija ostvarenja u promociji *nove misli* Atikson je ostvario kroz sljedeće naslove: *Arcane Formulaes/Mental Alchemy* (1909), *Art of Logical Thinking* (1909), *Bhagavad Gita, Gnani Yoga – The Yoga of Wisdom, Life Beyond Death, Nuggets of New Thought, Practical Mental Influence* (1908), *Thought-Force in Business & Everyday Life* (1900), *The Law of The New Thought: A Study of Fundamental Principles and Their Application* (1902), *Thought Vibration or the Law of Attraction in the Thought World* (1906). Umro je 22. decembra 1932. u Kaliforniji (Gordon 2001: 112).
- 3 Čarls S. Filmor je rođen 22. avgusta 1854. u Sent Kloudu, Minesota. Smatra se suosnivačem Crkve ujedinjenja, najveće metafizičke grupe unutar *nove misli* na prostoru Sjeverne Amerike. Imajući u vidu to da je, prema referentnim izvorima, posjedovao izuzetno nizak nivo formalnog obrazovanja, većinu obrazovanja je stekao putem samoedukacije. U mladosti je posebno bio fasciniran spiritizmom, te je svoje interesovanje iskazivao prema okultizmu. Filmor je osnivač magazina *Moderna misao* (*Modern thought*) koji je promijenio nekoliko naziva, a danas je poznat pod nazivom *Jedinstvo* (*Unity*). Važno je pomenuti da je nakon

pioniru *nove misli*, 1889. godine je objavljen Atiksonov prvi članak „Katekizam mentalne znanosti” („A mental Science Catechism”).

Značajan utjecaj Kvimbi je imao na razvoj učenja Meri Bejker Edi¹, koja se smatra utemeljiteljkom Kršćanske znanosti, *nju ejdž* pokreta koji se razvio u drugoj polovini XIX stoljeća na prostoru Sjedinjenih Američkih Država. Nakon vlastitoga izlječenja 1886. godine, započela je istraživanja koja su uključivala svakodnevno čitanje poruka Svetog pisma i potrage za alternativnim oblicima liječenja. Njezin istraživački angažman pokazao je rezultate u smislu formiranja novoga sistema iscjeljivanja te je 1879. godine razvila sistem koji je nazvala Kršćanska znanost. Ona je tvrdila da je cjelokupni kosmos, čudesno djelo „divinizirajućeg Uma”, protkan duhovnošću i dobrom, a u kojemu čovjek, kojega naziva „smrtnim umom”, kreira privid materijalnog svijeta i utjelovljenje osoba. Naglašava da je bolest rezultat pogrešnih vjerovanja u stvarnosti iluzija i da se spasenje može pronaći isključivo u prepoznavanju božanskoga u sebi. Opširnije objašnjenje svog učenja ponudila je u knjizi *Znanost i zdravlje s ključem ka Svetom pismu (Science and Health with Key to the Scriptures)*.² Iako ideje i učenje kršćanske misli ne korespondiraju s

Prvoga svjetskog rata Crkva ujedinjenja postala ogroman pokret koji će prouzročiti pojavu lanaca vegetarijanskih restorana, radio-stanice, a 1924. je realiziran značajan projekt pod nazivom „Dnevna riječ Jedinstva” (*Unity Daily Word*) koja je nudila svakodnevne kratke poruke Crkve ujedinjenja. Autor je nekoliko knjiga koje su i danas izuzetno popularne, od kojih se izdvajaju: *Dvanaest ljudskih mogućnosti (The Twelve Powers of Man)*, objavljena 1930. godine, koja obrađuje pitanje ljudskih duhovnih potencijala, potom *Duhovni biblijski rječnik (Metaphysical Bible Dictionary)* iz 1931. koji nudi metafizičku interpretaciju Biblije. U njegovoj bibliografiji značajno je spomenuti i naslov *Prosperitet (Prosperity)* objavljen 1934, a u kojem nudi svoje odgovore kako liječiti depresiju, te djelo *Isus Krist kao iscjeljitelj (Jesus Christ Heals)* objavljeno 1931. Umro je 5. jula 1948. godine (Gordon 2001: 561).

- 1 Meri Bejker Edi je rođena 16. jula 1821. godine u gradu Bou, Nju Hempšir. Odrasla je kao članica Kongregacijske crkve. Nakon što joj je prvi muž (G. V. Glauer) umro, 1853. godine se preudala za D. Patersa. S obzirom na progresivnost njene bolesti, okončala je u sanatorijumu u kojem se liječilo putem vode. Prilikom boravka u sanatorijumu, saznala je za P. Kvimbija te se počela interesovati za njegove ideje. Nakon dužeg istraživanja, svoje ideje je sažela i objavila 1870. godine u brošuri pod imenom *Znanost o čovjeku (The Science of Man)* koju je iskoristila za pisanje svoje prve knjige pod nazivom *Znanost i zdravlje (The Science and Health)* koja je objavljena 1875. godine. 1879. godine je osnovala Crkvu kršćanske znanosti, a 1881. i fakultet koji je nazvala *The Massachusetts Metaphysical College* na kojem su se izučavale ideje Kršćanske znanosti. Jedan od najvažnijih događaja koji se vežu za M. B. Edi jeste polemika koja se pojavila 1890. godine, gdje je Edi optužena za plagiranje Kvimbijevih djela, no imajući u vidu da veći broj Kvimbijevih rukopisa nije bio dostupan, polemika se završila u njezinu korist. Njena crkva se proširila na području Sjeverne Amerike i Kanade do njene smrti 3. decembra 1910. godine (Gordon 2001: 473–474).
- 2 Ova knjiga je prvobitno štampana u Bostonu 1875. godine. U ovoj knjizi, koja se smatra temeljem nauka kršćanske znanosti, Edi razmatra između ostalog pitanje molitve, braka,

učenjem drugih predstavnika *nove misli*, Kršćanska znanost se ubraja u temeljne, čvorišne tačke fenomena *nove misli*.

Prvo pisano djelo u kojem se tretira pristup izlječenju uma pojavilo se 1869. godine pod naslovom *Mentalno liječenje (The Mental Cure)*, autora Vorena Felta Evansa.¹ Evans je smatrao da je materija sama po sebi dobra realnost koja postaje zlo samo ukoliko nadvlada duh. Ona je više pasivna sila koja podstiče (i aktivira se) čovjekove (loše) misli.

Širenju učenja *nove misli*, pored njezinih učitelja, doprinijeli su i pojedini pisci popularnih romana. Tako je misionarka Crkve višeg života Helen van Anderson napisala više traktata i knjiga, uključujući i romane *Ispravno kucanje (The Right Knock)* i *Dnevnik žive žene (The Journal of a Live Woman)* u kojima se propagira učenje *nove misli*. Pored romana *Ispravno kucanje* Van Andersonove, ističemo još naslove djela čija je autorka Nivel Gestfeld (koja je kreirala vlastiti sistem *nove misli* – „znanost o postojanju”, kasnije preimenovanu u Crkvu *nove misli*), *Žena koja se usuđuje (The Woman Who Dares)* i *Mirjamina lepra (The Leprosory of Miriam)*. Važno je spomenuti i ime Alis Banker, autorice koja je među prvim ženama u Sjedinjenim Američkim Državama otvoreno i progresivno pisala o konvencionalnoj medicini, seksualnosti i ženskom zdravlju. U tom kontekstu treba naglasiti i njezin roman *Koradinina pisma (Koradine Letters: A Girl's Own Book)* iz 1893. godine. Na kraju spominjanja pisaca koji su doprinijeli širenju ideje *nove misli* ističe se i Ralf V. Trina i njegov naslov *U skladu s beskonačnim (In Tune with the Infinite)* koji je postao prvi bestseler *nove misli* (Hanegraaff 2005: 863).

U XX stoljeću *nova misao* zadobiva novo značenje, tako da sada čovjeku nudi konkretna rješenja za uspjeh na svim bitnim životnim poljima: zdravlju (fizičkom i psihičkom), sreći, zadovoljstvu i bogatstvu. Za razliku od svoje početne faze, u kojoj se *nova misao* iskazivala u formi novog kulturnog i religijskog mentaliteta sa naglašenim individualnim karakteristikama, u kasnijoj fazi se ovaj fenomen iskazuje u formi jednog sasvim prepoznatljivog ideološkog sustava vrijednosti. I upravo na temelju ovoga vjerovanja, jasnije se razumijeva praktički aspekt *nove misli*, tj. teorija o mogućnosti među-

znanosti, teologije i medicine, psihologije, znanosti o postojanju, potom nudi praktične savjete kako primjeniti nauku kršćanske znanosti (vidi: Baker Eddy 1906).

1 Voren Felt Evans je rođen 1817. godine. Osnivač je sanatorijuma „majnd kjur” (mind-cure) u gradu Salzberu. Bio je metodistički ministar od 1838. do 1863. godine, kada se pridružuje Crkvi novog Jerusolima, nakon što se, kroz čitanje knjiga Emanuela Svedenborga, upoznao sa njegovim idejama i filozofijom. Iste godine Evans je boravio u Portlandu kako bi u Kvimbijevoj filozofiji i metodama pronašao adekvatnu formulu iscjeljenja. Nakon što je dobio i Kvimbijevo odobrenje, zajedno sa svojom suprugom je otvorio ured za mentalnu medicinu u Klermontu. Puni naziv navedenoga djela glasi: *The Mental Cure: Illustrating the Influence of the Mind on the Body*, objavljeno 1870. u Glazgovu (vidjeti: Vahle 2002: 127; Lawrence 2019, internet).

sobnoga utjecaja energija ljudi koje, ponovno – pravilnim usmjerenjem, mogu prouzročiti izlječenje kod oboljelih osoba. O suvremenim autorima čija djela na najdirektniji način govore o ovome fenomenu, ali i o njihovome učenju, posebno ćemo se osvrnuti u nekom budućemu radu.

Zaključak

Nova misao predstavlja novi pristup u nastojanju postizanja sveopćeg čovjekovog blagostanja, postizanja fizičkoga, duhovnoga i finansijskoga blagostanja i konačno se nameće kao alternativa konvencionalnoj medicini. Prije svega, *nova misao* predstavlja paradigmu novoga razumijevanja svijeta i života, u kojem se posebno naglašava uloga čovjeka i njegovih misli koje posjeduju moć kreacije, a koje se opisuju kao pokretač svih drugih procesa. Sveopći napredak čovjek može ostvariti razvojem duhovnog potencijala kroz odlučnost da se podvrgne procesu iscjeljenja, koji se realizira kroz svakodnevnu praksu i vježbu. Praksom će čovjek nastojati da uspostavi kontrolu nad svojim mislima, usmjerenu ka glavnom cilju – iscjeljenju, odnosno postizanju što boljeg fizičkoga, duhovnoga i materijalnoga blagostanja. I, na koncu, duhovni potencijal se ostvaruje upotrebom spiritualnih alata i boravkom u okruženju uzvišenih spiritualnih bića. Uvažavajući načine širenja ovoga fenomena, njegovu jednostavnost, te prividnu atraktivnost i učinkovitost, tradicionalne religijske zajednice u Bosni i Hercegovini, a posebno Islamska zajednica, kroz svoje institucije zasigurno će morati serioznije pristupiti izučavanju ovoga fenomena i njegovih (potencijalnih) implikacija na vjernike. Smatramo da uslijed krize religioznosti savremenog čovjeka, naročito mladih, postoji velika mogućnost da u skorijoj budućnosti ovaj fenomen bude prihvaćen kao zamjenski religijski obrazac kod značajnog broja bosanskih muslimana, naročito naše omladine. Smatramo, također, da je u kontekstu bosanskohercegovačkog društva ovaj fenomen tek nadolazeći problem oko kojeg će biti potrebno da inkluzivno učestvuju sve religijske zajednice kako bi svojim članovima ponudile adekvatne odgovore i uputstva kako se uspješno suočiti s ovim društvenim fenomenom. Jedna od dobrih platformi za realizaciju spomenute aktivnosti jeste svakako i projekat zajedničkoga master studija koji već nekoliko godina zajedno organiziraju tri teološka fakulteta u Bosni i Hercegovini: Katolički bogoslovni fakultet i Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu te Pravoslavni bogoslovski fakultet „Sveti Vasilije Ostroški” u Foči, koji je dio Univerziteta u Istočnome Sarajevu.

Primljeno: 7. novembra 2019.

Prihvaćeno: 18. decembra 2019.

Literatura

Kuran.

- Albanese, Catherine L. (2012), *America: Religions and Religion*, Wadsworth, Boston, Cengage Learning, 5th edition.
- Amao, Albert (2014), *Healing Without Medicine: From Pioneers to Modern Practice*, Wheaton, Quesbook.
- Artić, Miroslav (2008), „Transformacija tradicionalnih religijskih identiteta u Republici Hrvatskoj”, *Nova prisutnost* 6 (1): 85–106.
- Baker Eddy, Mary (1906), *Science & Health with Key to the Scriptures*, The Christian Science Board of Directors.
- Barry, Wellman (2001), “Physical Place and Cyber-Place: The Rise of Networked Individualism”, *International Journal for Urban and Regional Research* 25 (2): 227–252.
- Beglerović, Samir (2018), „Nastanak i razvoj moderne europske ezoterijske tradicije”, neobjavljeni rukopis koji je nastao u sklopu projekta istraživanja evropskog ezoterizma i studijske posjete Danskoj 2018. godine.
- Bochinger, Christoph (1994), *New Age und moderne Religion: Religionswissenschaftliche Analysen*, Kaiser, Gütersloher.
- Branden, Charles S. (1963), *Spirits in Rebellion: The Rise and Development of New Thought*, Dallas, Soutern Methodist University Press.
- Brennan, Barbara Ann (1997), *Iscjeljiteljske ruke: sve o liječenju kroz ljudsko energetsko polje*, Zagreb, Barka.
- Byrne, Rhonda (2006), *The Secret*, New York, Atria books.
- Campion, Nicholas (1982), *An Introduction to the History of Astrology*, ISCWA, London.
- Cassin, Barbara (2014), *Dictionary of Untranslatables A Philosophical Lexicon*, Princeton University Press.
- Colemon, Johnnie (2001), *Open Your Mind and Be Healed*, DeVorss & Company.
- Čolić, Snježana (ur.) (2013), *Potrošačka kultura i konzumerizam*, Zagreb, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar”.
- Doniger, Wendy (2006), *Britannica Encyclopedia of World Religions*, London, Encyclopedia Britannica, Incorporated.
- El-Gazali, Ebu Hamid (2004), *Oživljavanje vjerskih znanosti*, Sarajevo, Bookline.
- Evans, Warren Felt (2016), *The Spiritual Journals of Warren Felt Evans From Methodism to Mind Cure*, ed. by C. L. Albanese.
- Farhi, Donna (2000), *Yoga Mind, Body & Spirit: A Return to Wholeness*, New York, Holt Paperbacks.
- Fuller, Robert C. (1982), *Mesmerism and the American Cure of Souls*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

- García Álvarez, Roberto (2015), “La cura mental de Phineas P. Quimby y el origen de la psicoterapia moderna”, *Revista de Historia de la Psicología* 36 (1): 135–154.
- Giddens, Anthony (1991), *Modernity and Self Identity. Self and Society in the late Modern Age*, Cambridge, Polity Press.
- Goodrick-Clarke, Nicholas (2008), *The Western Esoteric Tradition: A Historical Introduction*, New York, Oxford University Press.
- Gordon, Melton, J. (2001), *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, 5th ed., Gale Group.
- Guénon, René (2001), *The Crisis of the Modern World*, NY, Sophia Perennis, Hillsdale.
- Hafizović, Rešid (1996), *Teološki traktati I: o načelima islamske vjere*, Zenica, Bemust.
- Hanegraaff, Wouter J (2005), *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*, Leiden/Boston Brill Academic Publishers.
- Hormadžić, Hajrudin (2008), *Konzumerizam. Potreba, životni stil, ideologija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Jukić, Jakov (1988), *Budućnost religije*, Split, Matica hrvatska.
- Klimo, Jon (1998), *Channeling: Investigations on Receiving Information from Paranormal Sources*, North Atlantic Books, Berkeley, CA.
- Kovačec, August (2003), *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”.
- Lawrence, James F. (2019), “An Extraordinary Season in Prayer: Warren Felt Evans’s Journey into ‘Scientific’ Spiritual Practice” (internet), dostupno na: <http://css.gtu.edu/16335-2/> (pristupljeno: 4. 11. 2019).
- Liesmann, Konrad Paul (2009), *Teorija neobrazovanosti*, Zagreb, Naklada Jasenski i Turk.
- Macrae, Janet (1998), *Therapeutic Touch: A Practical Guide*, Knopf.
- Mandarić, Blaženka Valentina (2000), *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar” : Katolički bogoslovni fakultet.
- Marinović Jerolimov, Dinka (2004), „Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj: između kolektivnoga i individualnoga”, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 43 (2): 303–338.
- Mosley, Gillen R. (2006), *New Thought, Ancient Wisdom*, Templeton Foundation Press.
- Newport, John P. (1998), *The New Age Movement and the Biblical Worldview: Conflict and Dialogue*, Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Nikić, Mijo (2001), „Križa New agea”, *Obnovi život* 56.
- Nikić, Mijo (2010), *Slika Boga u vjerskim sljedbama i novim religijskim pokretima*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove.
- Nikodem, Krunoslav (2004), „Religijski identitet u Hrvatskoj. Dimenzije religijskog identiteta i socio-ekološke orijentacije”, *Socijalna ekologija* 13 (3/4): 257–285.

- Papinsko vijeće za kulturu / Papinsko vijeće za međureligijski dijalog (2003), *Isus Krist – donositelj vode žive*, Split, Verbum.
- Partridge, Christopher (2015), *The Occult Word*, New York, Routledge.
- Pickren, Wade E. & Rutherford, Alexandra (2010), *A History of Modern Psychology in Context*, New Jersey, John Wiley & Sons, Hoboken.
- Pintar, Judith & Lynn, Steven Jay (2008), *Hypnosis: A Brief History*, Wiley-Blackwell Publication.
- Prinz, Armin (1994), *Neue Deutsche Biographie (NDB)*, Berlin, Band 17, Duncker & Humblot.
- Rahman, Fazlur (2011), *Glavne teme Kur'ana*, preveo Enes Karić, Sarajevo, CNS i el-Kalem.
- Ray, James Arthur (2003), *The Science of Success*, SunArk Press.
- Senković, Željko (2007), „Kantovo pomirenje znanosti i religije”, *Filozofska istraživanja* 27 (2): 357– 371.
- Shackelford, Jole (2008), “Western esotericism and the history of European science and medicine in the early modern period”, *Western Esotericism* 20.
- Shinn, Florence Scovel (2016), *The Secret Door to Success*, FV Editions.
- Silajdžić, Adnan (2004), *Kriza religijskog identiteta u današnjem svijetu*, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka.
- Stein, Diane (1995), *Essential Reiki: A Complete Guide to an Ancient Healing Art*, CA, Crossing Press, U.S., Freedom.
- Sutcliffe, Steven J. (2003), *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices*, London, New York, Routledge.
- Tester, S. Jim (1987), *A History of Western Astrology*, Woodbridge, The Boydell Press.
- Vahle, Neal (2002), *The Unity Movement: Its Evolution and Spiritual Teachings*, Templeton Foundation Press.
- Vidović, Ivan (2006), *Rečnik socijalnog rada*, Beograd, autorsko izdanje.
- Wattles, Wallace D. (2007), *The Science of Getting Rich*, Murine Press.
- Žakman-Ban, Vladimira, Špehar Fiškuš, Katarina (2016), „Konzumerizam – društveni fenomen i nova ovisnost”, *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Univerziteta u Mostaru* 11 (16): 38–65.

Theological and Philosophical Consideration of the *New Thought* Phenomenon

Haris Islamčević

Faculty of Islamic Studies, University of Sarajevo, B&H

This paper contains a theological and philosophical consideration of the *New Thought* phenomenon. *New Thought* is a phenomenon quite unknown not only in Bosnia and Herzegovina, but also in the neighbouring countries of the region, and therefore not fully explored. The author offers a comprehensive account of *New Thought*, which entails a presentation of socio-historical, religious as well as cultural contexts that fostered the emergence of *New Thought* teaching. West-European and American religious contexts are particularly emphasized because this is where *New Thought* was created. *New Thought* phenomenon favours the role of human thoughts in the realisation of the full potential of human life and insists that the state of human thoughts directly affects the profiling of the quality of life.

Keywords: *New Thought, New Age, role of human thoughts, New Age religion, spiritual potential*